Maja Chacińska, dr
Uniwersytet Gdański
Katedra Skandynawistyki
maja.chacinska@ug.edu.pl

Szwedzkie i norweskie dzieci w świecie książki. Wspieranie czytelnictwa – inicjatywy państwowe i oddolne

*Swedish and Norwegian children in the world
of books. Governmental and nongovernmental
reading projects*

Maja Chacińska – doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Instytucie Skandynawistyki i Lingwistyki Stosowanej na Uniwersytecie Gdańskim. Obroniła doktorat z politologii na Wydziale Nauk Społecznych UG. Obecnie w swojej pracy dydaktycznej i naukowej zajmuje się mediami w krajach skandynawskich. Prowadzi wykłady, które obejmują historię i analizę mediów, komunikację społeczną oraz ćwiczenia z języka szwedzkiego i przekładu tekstów użytkowych. Zainteresowania naukowe: historia prasy i mediów, czytelnictwo prasy i książek, systemy medialne, media elektroniczne i edukacyjna rola mediów publicznych w krajach skandynawskich.

Wybrane publikacje:

- *Constructing a Nordic community in the Polish press – past and present* [Tworzenie skandynawskiej społeczności w polskiej prasie – przeszłość i teraźniejszość] [in:] Harvard J. i Stadius P. (red.), *Communicating the North. Media structures and images in the making of the Nordic region*, 2013, [współaut.]
- *Równouprawnienie, prawa kobiet i feminizm w krajach nordyckich na łamach „Gazety Wyborczej” w latach 1989-2010* [Gender equality, women's rights and feminism in the Nordic countries in „Gazeta Wyborcza” in the years 1989-2010] [w:] Chacińska M., Musiał K. (red.), *Nowocześni i postępowi? Cywilizacyjny wymiar Skandynawii z polskiej perspektywy*, 2013.

Maja Chacińska – PhD, assistant professor at the Scandinavian Studies Department, Gdańsk University. PhD in political science at the Social Science Faculty, Gdańsk University. At present she deals with broad aspects of mass media in Scandinavian countries in her lectures and research. Her lectures include mass media history, media analysis, communication theories, as well as Swedish language and translation. Her research involves press history, media history, book and press readership, electronic media, media systems and educational role of Scandinavian public-service media.

Wstęp

Kraje skandynawskie to kraje bogate w wartościową literaturę dziecięcą, która jest bardzo popularna zarówno na rynkach krajowych, jak i za granicą. Wystarczy wymienić takie nazwiska jak Astrid Lindgren, czy współcześnie: Szwedzi Karl Martin Widmark i Helena Willis (autorzy serii o Lasse i Mai) lub Norweg Jo Nesbø. Wskaźnik czytelnictwa książek jest w Szwecji i Norwegii także wysoki. Wynika to z dużego zaangażowania państwa we wspieranie finansowe inicjatyw mających na celu zwiększenie czytelnictwa wśród dzieci i młodzieży, również oddolnych, wynikających z dużego zaangażowania obywateli w problemy kraju. Celem autorki artykułu jest przedstawienie najciekawszych projektów wspierających czytelnictwo książek, obejmujących dzieci, młodzież i rodziców małych dzieci w Szwecji i Norwegii, a także prezentacja, jak dobre programy rządowe wspierają ciekawe inicjatywy organizacji pozarządowych.

Uwarunkowania historyczne i kulturowe

Egalitaryzm społeczeństw skandynawskich, historycznie wysoka pozycja chłopów i protestantyzm znacząco wpłynęły na wczesne upowszechnienie się piśmienności wśród najniższych warstw społecznych, a co za tym idzie – również na czytelnictwo prasy i książek. W krajach skandynawskich piśmienność była powszechna już w połowie XVIII wieku. W Szwecji nauczanie czytania i pisania odbywało się w domach pod kontrolą kościoła, tymczasem w Danii-Norwegii¹ wprowadzono obowiązek szkolny (Guttormsson L. 2012). Twórca szwedzkich opracowań statystycznych Carl af Forsell w 1833 r. stwierdził, że najwyżej 1 na 1 000 szwedzkich chłopów nie potrafi czytać i pisać. Było to związane z zarządzeniem króla szwedzkiego Karola XI z 1689 r., wprowadzającym obowiązek znajomości Biblii (za: Johansson E. 1977, s. 2). Trzeba jednak podkreślić, że według badań skandynawskich umiejętność pisania przyszła później niż umiejętność czytania (Bastiansen H. F., Dahl H. G. 2008, s. 87).

Szwedzki historyk Egil Johansson opisywał kampanię na rzecz nauki czytania i pisania, przeprowadzoną w Szwecji pod koniec XVII i na początku XVIII wieku. Brak tych umiejętności powodował ciężkie konsekwencje, ponieważ osoby, które nie zdały dorocznego egzaminu z czytania i pisania nie mogły przyjmować komunii i zawierać małżeństw (1977, s. 2). Duńska badaczka Charlotte Appel, badająca piśmienność i rynek wydawniczy w Danii w XVII wieku, stwierdziła, że i tam od połowy XVII wieku dzieci, również na wsi, uczono pisać i czytać, w celu uczenia się na pamięć katechizmu (2001, s. 110). W Szwecji w XVII wieku publikowano również pierwsze podręczniki do nauki czytania i pisania.

¹ Dania i Norwegia tworzyły unię realną w latach 1660-1814.

Johansson podaje wyniki badań piśmienności dla Europy w latach 1850-1970, stworzone na podstawie statystyk i spisów ludności z tego okresu. W roku 1850 w krajach nordyckich ponad 80% mieszkańców umiało pisać i czytać, tymczasem we Francji było to 50%, w Polsce ok. 20-30%, a w Portugalii tylko 10-20% (1977, s. 18-23).

Historyk norweski Jostein Fet w książce *Lesende bønder, Litterær kultur i norske allmugesamfunn før 1840* (*Czytający chłopci, kultura literacka w norweskiej społeczności wiejskiej przed 1840 rokiem*) (1995) opisał swoje badania piśmienności społeczeństwa norweskiego w XVIII i XIX wieku, m.in. poprzez analizę ponad 16 tysięcy protokołów spadkowych pod kątem posiadania przez zmarłych książek. W ponad 14 tysiącach przypadków w protokołach była mowa o posiadaniu książek. Przed badaniami Feta i Appel istniało przekonanie, że Dania-Norwegia pod koniec XVII i na początku XVIII wieku była zapóźniona pod względem piśmienności w stosunku do Szwecji, Finlandii i Islandii. Tymczasem Fet opisuje spisy parafian, które w XVIII wieku przeprowadzali księża protestanci. Z jednego z nich wynikało na przykład, że na 255 parafian powyżej siódmego roku życia 56,1% umiało czytać dobrze, a jedynie 2,3% w ogóle nie potrafiło czytać. Fet stwierdza, że jeżeli w protokołach spadkowych znajdował książkę u jakiejś rodziny, można było być pewnym, że przynajmniej jedna osoba w rodzinie umiała czytać, ponieważ chłopcy byli ubodzy i nie stać ich było na kupowanie książek dla ozdoby domostwa. Liczba książek, którą posiadali chłopcy według spisów majątków podwoiła się w okresie obejmującym badanie (1690-1840) (za: Bastiansen H. F., Dahl H. G. 2008, s. 86).

W 1730 r. norweskie ruchy pietystyczne wprowadziły naukę czytania katechizmu. Wcześniej dzieci uczyły się katechizmu na pamięć, natomiast od tego momentu dzieci miały umieć czytać głośno fragmenty katechizmu i Biblii. Najważniejszym dokumentem prawnym w Norwegii, który przyczynił się do rozprzestrzeniania się umiejętności czytania i pisania było rozporządzenie z 1739 r. Wprowadzało ono obowiązek uczęszczania do szkoły wszystkich dzieci wiejskich od 7 roku życia (Byberg L. 2008). Niemniej islandzki historyk Loftur Guttormsson dowodzi na podstawie badań Feta, że powszechna piśmienność istniała już przed rozporządzeniem, bo od połowy XVII wieku, a wprowadzenie powszechnej szkoły jedynie ją utwierdziło i zinstytucjonalizowało formy nauczania (2012, s. 27-30).

W związku ze wzrostem piśmienności wzrastała też działalność wydawnicza. Produkcja książek religijnych podwoiła się w Danii-Norwegii w latach 1725-1749 w stosunku do poprzedzających je 25 lat. Policzone na przykład, że w latach pięćdziesiątych XVIII wieku w norweskiej gminie Haram 96,6% gospodarstw (rybacy i rolnicy) posiadało książki. Czytano w tym okresie przede wszystkim książki religijne i tak zwane książki ludowe, które były przeróbkami średniowiecznych fran-

cuskich i włoskich opowieści rycerskich, przygodowych, romantycznych, ale też legendy, bajki i książki podróżnicze (Bastiansen H. F., Dahl H. G. 2008, s. 88).

Czytelnictwo w Szwecji i Norwegii

Opisany w poprzednim podrozdziale wysoki stopień piśmienności w Szwecji i Norwegii sprawił, że od momentu umasowienia się mediów drukowanych, prasy i książki, cieszyły się one dużą popularnością. Czytelnictwo prasy drukowanej spada na całym świecie, niemniej w Skandynawii jest ciągle na wysokim poziomie, jednym z wyższych na świecie. W 2013 r. 70% Norwegów czytało przynajmniej jedną gazetę w dniu powszednim (Futsæter K. A. 2013, s. 3). W Szwecji w 2012 r. gazety codzienne (nietabloidowe) czytało w przeciętnym dniu 69% populacji² (de Vries T. (red.) 2013, s. 32).

Czytelnictwo książek w Norwegii i Szwecji jest również na wysokim poziomie. Raporty na ten temat są regularnie publikowane zarówno przez główne urzędy statystyczne obu krajów, jak i przez agendy rządowe, działające na przykład przy Ministerstwach Kultury, jak i przez naukowców (na przykład Nordyckie Centrum Badań nad Mediami i Komunikacją Nordicom, działające na Uniwersytecie w Göteborgu). Nie zawsze jednak badane są te same wartości. W Szwecji bada się kontakt z książką w przeciętnym dniu, tygodniu oraz w całym roku. W Norwegii przeważają badania dotyczące kontaktu z książką w przeciętnym dniu i liczby minut poświęconych na czytanie książek w ciągu dnia. W niektórych latach wykonuje się również badania dotyczące kontaktu z książką w ciągu roku.

W Norwegii w 2013 r. w przeciętnym dniu 25% populacji czytało książki. W przypadku książek to kobiety i dziewczynki czytają najczęściej (*Medienorge*, 2014). W grupie wiekowej 9-15 lat 34% chłopców i 40% dziewczynek czytało książkę w przeciętnym dniu (Vaage O. F. 2013, s. 30). W Szwecji czytelnictwo w przeciętnym dniu jest wyższe niż w Norwegii, bo wyniosło w 2012 r. 34%. Najczęstszy kontakt z książką miały dzieci, czytelnictwo w grupie wiekowej 9-14 lat wyniosło 58% (*Mediebarometer* 2012, 2013).

Aż 82% Szwedów deklaruje przynajmniej jednokrotny kontakt z książką w ciągu roku (*Kulturanalys* 2014, s. 27), a według Eurobarometru na lata 2012/2013 aż 90% (*Special Eurobarometer* 399, 2013). W Norwegii w latach 2010-2012 aż 96% ankietowanych twierdziło, że przeczytało jedną lub więcej książek rocznie (*Medieåret* 2010-2011, 2012, s. 28).

² Dane na rok 2013 nie były dostępne w momencie pisania artykułu.

Projekty wspierające czytelnictwo wśród dzieci i młodzieży

W Szwecji i w Norwegii zarówno odpowiednie agendy rządowe, jak i organizacje pozarządowe realizują projekty na rzecz wspierania czytelnictwa. Oba kraje są przykładem bardzo dobrze ukształtowanego społeczeństwa obywatelskiego, wywodzącego się jeszcze z przełomu XIX i XX wieku, okresu powstawania i intensywnej działalności tzw. ruchów ludowych (szw. *folkrörelser*, nor. *folkebevegelser*). Były to oddolne ruchy społeczne o różnym charakterze, mające na celu zmianę społeczną w konkretnej dziedzinie. Organizacje te zajmowały się również samodoskonaleniem swoich członków. Współcześnie instytucje te zajmują się samokształceniem i edukacją dla dorosłych. Skandynawowie szczycą się liczbą stowarzyszeń, związków i kółek samokształceniowych, które wyrosły właśnie z ruchów ludowych. Mają one różną strukturę w poszczególnych państwach skandynawskich, więc trudno jest porównywać je liczbowo. W Szwecji istnieją 374 organizacje, które zrzeszają 280 000 małych kółek samokształceniowych z różnych dziedzin (*Läsandets kultur* 2012, s. 120-122). W Norwegii struktura jest nieco inna, ponieważ tego typu organizacji zarejestrowanych jest 35, ale każda z nich może zrzeszać nawet 600 kółek i związków (*Regjeringen*). Są wśród nich organizacje wspierające czytelnictwo.

Skandynawowie są dumni z tej działalności i tego typu organizacje mają duże możliwości pozyskiwania różnego rodzaju środków rządowych i ministerialnych. Dlatego też należy podkreślić, że wszelkie działania czytelnicze są wynikiem współpracy: pomysły i inicjatywy oddolne są finansowo wspierane przez państwo. Trudno jest więc podzielić jednoznacznie projekty na rządowe i pozarządowe, często wiele podmiotów rządowych czy regionalnych i organizacji niezależnych współpracuje ze sobą. Projektów czytelniczych organizowanych przez agendy państwowe oraz organizacje pozarządowe jest bardzo dużo, dlatego w tej części artykułu przedstawiono jedynie kilka najciekawszych.

Inicjatywy, które nie są projektami bezpośrednio skierowanymi do dzieci, ale mają wpływ na ceny książek i w związku z tym pośrednio na czytelnictwo to kwestie odpowiednich regulacji podatkowych, na przykład podatku VAT na książki. W Norwegii od 1969 r. książki i gazety nie są obłożone podatkiem VAT. Uzasadnieniem dla takiego rozwiązania była chęć wspierania piśmiennictwa i rynku norweskojęzycznego: „nie należy nakładać dodatkowych opłat na książki i gazety w tak niewielkiej społeczności językowej jak norweska” (Øterholm A., Andreassen T. [et al.] 2009)³.

W Szwecji podatek VAT na książki do roku 2002 wynosił aż 25%. Zdecydowano się na obniżenie go do 6% w celu zwiększenia czytelnictwa książek. Powołano

³ Ustawę znowelizowano w 2009 r.

również specjalną komisję, która miała śledzić wpływ tej zmiany na ceny i sprzedaż książek w Szwecji (*Bokpriskommissionens delrapport I...* 2002, s. 3).

Norwegia

Norweskie Ministerstwo Kultury, podobnie jak szwedzkie, ogłasza programy i dysponuje środkami na propagowanie czytelnictwa. W 2013 r. opracowano strategię wspierania czytelnictwa, której główną grupą docelową są dzieci i młodzież. Tylko w tym roku przeznaczono na ten cel prawie 3 miliony koron norweskich, z czego ponad milion dla organizacji pozarządowych na projekty czytelnicze. Ponadto norweska Biblioteka Narodowa dysponuje środkami rządu kilkunastu milionów na projekty realizowane przez biblioteki (*Det Norske Forfatterforening* [online]).

Ze środków tych korzysta m. in. działająca od 1997 r. organizacja pozarządowa Fundacja Czytaj! (*Foreningen Les!*), której celem jest propagowanie czytania we wszystkich grupach społecznych. Priorytetową grupą docelową organizacji jest jednak młodzież w wieku 13-19 lat.

W związku z ogólnie wysokim czytelnictwem książek projekty skandynawskie często są skierowane do grup, które według badań czytają mniej. W organizacjach wspierających czytelnictwo zauważono potrzebę propagowania czytania wśród młodzieży uprawiającej sporty. Fundacja Czytaj! we współpracy z bibliotekami i amatorskimi piłkarskimi drużynami sportowymi i przy wsparciu Ministerstwa Kultury zorganizowała projekt „Hat trick”. Projekt ma na celu zachęcanie młodych piłkarzy do czytania oraz wspieranie bibliotekarzy w roli pośrednika między młodymi sportowcami a literaturą. W wywiadzie prasowym lider projektu Ole Ivar Burås Storø mówi m.in.:

*Przenosimy przekaz o literaturze z biblioteki na boisko, aby spotkać się z młodzieżą piłkarską tam, gdzie spędza ona wolny czas. Drużyny, które włączają się w projekt otrzymują, między innymi, własną torbę książek i bibliotekarza. [...] Jeżeli my dorośli chcemy, aby dla dzieci i młodzieży czytanie było radością, musimy pokazywać, że my sami lubimy to robić. Dla młodych ludzi piłkarze są często idolami, dlatego ważne jest, aby promować tych, którzy czytają. W Anglii, na przykład, w każdej drużynie z Premier League jest przynajmniej dwóch zawodników, którzy pomagają w działaniach wspierających czytelnictwo wśród dzieci i młodzieży (*Foreningen Les!* 2014 [online]).*

Innym projektem fundacji jest przyznawanie co roku nagrody za najlepszą książkę młodzieżową⁴. Organizacja wybiera z siedmiu województw po jednej klasie 9 szkoły

⁴ Nagroda o nazwie Uprisen, „U” od słowa „ungdom” oznaczającego „młodzież”, „pris” oznacza „nagrodę”.

podstawowej⁵ i klasy te stanowią jury nagrody. Jury czyta 5 książek nominowanych przez organizację Fundacja Czytaj! Klasy dyskutują na ich temat w swoim gronie, po czym reprezentanci klas spotykają się, aby wybrać książkę roku. Nagroda jest wręczana na dorocznym Norweskim Festiwalu Literatury (*Foreningen Les!* [online]).

Inną grupą, do której skierowane są projekty czytelnicze, są chłopcy. W 1998 r. w czasopiśmie popularnonaukowym wydawanym przez norweski Główny Urząd Statystyczny przedstawiono alarmujące dane, dotyczące czytania wśród chłopców. Na podstawie badań urzędu autorka artykułu stwierdza, że od lat 80. chłopcy norwescy czytają dużo mniej niż dziewczynki, a norwescy 14-latkowie czytają najmniej w całej Skandynawii (Rudlang H. 1998, s. 29). W publikacji z 2007 r. *När pojkar läser och skriver (Gdy chłopcy czytają i piszą)* szwedzka badaczka Gunilla Molloy dowodzi, że brak zainteresowania chłopców książkami nie jest winą szkoły, ale kontekstu wynikającego z kulturowych ról społecznych. Molloy stwierdza między innymi: *Każdy chłopiec, który nie czyta literatury pięknej, ma nieczytającego tatę i dziadka* (Bolla... 2013 [online]). Inną kwestią według Molloy jest konstruowanie przez chłopców „męskiego zachowania” w opozycji do „zachowania kobiecego”, a ponieważ dziewczynki czytają literaturę piękną chłopcy uważają, że jest to zajęcie niemęskie (Tamże 2013 [online]).

Badania naukowe były inspiracją m.in. dla projektu realizowanego przez kilka instytucji kulturalnych i edukacyjnych (szkoła podstawowa, biblioteka, gminny wydział kultury) w norweskiej niewielkiej gminie Ørland (5 000 mieszkańców) w latach 2000-2002 o nazwie „Mądrzy chłopcy czytają”. Projekt nie jest nowy, ale warto o nim wspomnieć, ponieważ obejmował on niewielką gminę, był realizowany właściwie ze środków własnych zaangażowanych instytucji, ale był przykładem dla innych gmin i opisywano go w głównym dzienniku norweskim. Celem inicjatywy było zwiększenie czytelnictwa wśród chłopców w wieku 11-16 lat. Projekt sfinansowano ze środków biblioteki gminnej oraz z datków od sponsorów. W ramach projektu przeprowadzono w 2001 r. ankietę w miejscowej szkole podstawowej. Dzieci zapytano, czy w momencie badania czytają książkę. 63% dziewczynek i 38% chłopców odpowiedziało pozytywnie.

Przeprowadzono zmiany w bibliotece, na przykład ekspozycję książek dla chłopców zmieniono tak, aby oddawała ona bardziej perspektywę odbiorcy. Wykorzystano tutaj badania brytyjskie, dotyczące preferencji gatunków literackich różnych grup. Ponadto wydrukowano profesjonalne plakaty, które przy pomocy gry słów, ironii i humoru zachęcały do czytania (na przykład „Lepiej być molem książkowym niż ślimakiem”). Dystrybucja plakatów w gminie była bezpłatna, ale sprzedawano je również gminom w całej Norwegii, zdobywając w ten sposób fundusze (Haugen M. 2003 [online]).

⁵ Odpowiednik trzeciej klasy gimnazjum.

Innym działaniem projektu był konkurs czytelniczy w lokalnej szkole dla najwięcej czytających uczniów i najwięcej czytającej klasy. Klasa, która wygrała, przeczytała w sumie 152 książki. Jeszcze przed wdrażaniem projektu jeden z pracowników biblioteki 1-3 razy w miesiącu odwiedzał klasy szkolne, prezentując ciekawe książki. W wyniku projektu zmieniono sposób prezentacji. Uznano, że w przypadku chłopców nieskuteczne są próby przekonania ich, że czytanie jest czymś dobrym czy ciekawym, ale raczej należy ich przekonać do konkretnych tytułów z gatunków lubianych przez chłopców i przedstawiających świat z ich perspektywy. Projekt został również opisany w jednym z największych dzienników norweskich „Dagbladet” („Dagbladet” [online]).

Jednym z wniosków z raportu projektu było, aby w przyszłości:

[...] *nie realizować projektów czytelniczych dla konkretnej płci, ale w ogólnych działaniach propagujących czytanie w szkołach i bibliotekach tworzyć zintegrowaną, niewidoczną perspektywę chłopięcą. Dbać o to, aby biblioteki publiczne i szkolne miały odpowiedni wybór książek z gatunków, które interesują chłopców: książki na temat samochodów, przyrody, techniki, komiksy, fantasy, historie wojenne* (Haugen M. 2003 [online]).

Również dzisiaj Norwegowie dostrzegają problem mniej czytających chłopców. Powstają na ten temat prace dyplomowe i publikacje książkowe. Przykładem jest norweska publikacja docenta Kåre Kverndokken *Gutter og lesing* (*Chłopcy i czytanie*). Organizowane są również konferencje. W 2013 r. ponad 200 nauczycieli, bibliotekarzy i przedstawicieli wydawców z całej Norwegii spotkało się, aby przedyskutować i znaleźć rozwiązanie dla kwestii czytelnictwa właśnie wśród chłopców (Krømke K. 2013 [online]).

Szwecja

Inicjatywą rządową, która ma bezpośrednio na celu zwiększenie poziomu czytelnictwa wśród dzieci jest stworzenie w Szwecji stanowiska Ambasadora Czytania. Ambasador jest powoływany od 2011 r., a jego zadaniem jest „stymulowanie chęci do czytania i zwiększanie świadomości o tym, jak ważna jest literatura dla dzieci i młodzieży” (*Läs Ambassadören...* 2014 [online]). Ambasador jest powoływany na 2 lata w drodze konkursu. Komisja konkursowa składa się z reprezentantów literatury i branży bibliotecznej. Wybór Ambasadora jest obwarowany wieloma kryteriami. Osoba ta powinna być uznanym czynnym pisarzem lub ilustratorem książek dla dzieci i młodzieży, angażować się w kwestie propagowania czytelnictwa, posiadać umiejętność komunikowania się zarówno z dziećmi, jak i rodzicami oraz musi umieć i lubić występować publicznie (Tamże).

Obecna Ambasadorka Johanna Lindbäck jest pisarką książek dla dzieci i blogerką. Jej działalność polega m.in. na publikacji artykułów propagujących czytanie w najważniejszych gazetach codziennych i czasopismach, spotkaniach m.in. z czytelnikami i bibliotekarzami oraz prowadzenie strony internetowej o charakterze bloga (Tamże).

Szwedzi, podobnie jak Norwegowie, dostrzegli potrzebę propagowania czytania wśród dzieci trenujących sporty. Działająca przy Ministerstwie Kultury szwedzka Rada Kultury dysponuje środkami na wspieranie projektów czytelniczych i w roku 2014 priorytetem jest współpraca z organizacjami sportowymi. Organizacje i kluby, w których trenuje młodzież mają wspólnie z gminami i bibliotekami wdrażać projekty wspierające czytelnictwo wśród tych dzieci. Na stronach Rady Kultury zdefiniowano cele projektu:

Ta długofalowa inicjatywa ma inspirować, tworzyć kontakty i uwypuklać potrzebę czytania w czasie wolnym w środowisku sportowym. Jej celem jest przyciągnięcie zarówno chłopców jak i dziewczynki do czytania i słuchania literatury we wszelkich jej formach (Kulturradet [online]).

Mimo podkreślenia, że inicjatywa ma na celu propagowanie czytania wśród dzieci obu płci jest to jednak projekt w dużej mierze skierowany do chłopców. Rada Kultury zaznacza, że chodzi tu o równość w kwestii czytania książek i część środków, o które można się ubiegać, pochodzi z funduszy równościowych Ministerstwa Edukacji.

Rada Kultury wskazuje również dobrego partnera współpracy przy realizacji projektów z tych środków. W Szwecji istnieje organizacja pozarządowa „SISU idrottsutbildarna”, zajmująca się edukacją wśród sportowców i wydająca książki edukacyjne oraz o tematyce sportowej. Mottem organizacji jest hasło „Bez wiedzy talent nie wystarczy”. Organizacja zrzesza wspomniane kółka samokształceniowe w całym kraju, które według Rady Kultury mogą być dobrym partnerem do współpracy dla bibliotek przy realizacji projektów czytelniczych (SISU [online], Kulturradet [online]).

W ramach funduszy biblioteki mogą również pozyskać środki na zakup książek dotyczących sportu lub takich, które przyciągną dzieci trenujące do czytania. Ponadto środki mogą być wykorzystane jako wynagrodzenia dla bibliotekarzy przygotowujących prezentacje książek w klubach i organizacjach sportowych. Rada wydała również broszurę z pomysłami na projekty wspierania czytelnictwa dla trenerów sportowych (Kulturradet [online]). Do momentu oddania artykułu do publikacji przyznano środki od 80 do 200 tysięcy SEK na realizację sześciu projektów we współpracy z klubami sportowymi (Tamże).

Innym ciekawym projektem szwedzkiego Ministerstwa Kultury, prowadzonym przez Radę Kultury, jest witryna Biblioteka Dzieci. Jest to strona dla dzieci i osób pracujących z dziećmi. Nie wypożycza ona ani nie sprzedaje książek, ale można w niej wypożyczyć audiobooki (*Barnensbibliotek* [online]). Witryna jest bardzo atrakcyjna pod względem graficznym i ma bardzo dużo ciekawych propozycji dla dzieci i młodzieży. Zawiera na przykład dźwiękowe wersje bajek w różnych językach (np. szwedzki, fiński, arabski), krótkie filmowe wywiady z pisarzami, filmy dotyczące projektów czytelniczych, a także gry, krzyżówki i rebusy związane z książkami i czytaniem. Uznano również, że samodzielne pisanie zachęca do czytania książek i odwrotnie. Na witrynie można więc znaleźć porady i informacje dla dzieci, które same chcą zacząć pisać książki. Bardzo ciekawy jest również wirtualny Katalog Książek dla Dzieci, którego wersję papierową ministerstwo dystrybuuje w bibliotekach.

Szwedzi również dostrzegają potrzebę wspierania czytelnictwa wśród chłopców. Opierając się na cytowanych już badaniach Gunilli Malloy jedna z organizacji pozarządowych, Edukacyjny Związek Robotników ABF – w jednym z województw szwedzkich w 2012 r. rozpoczęła realizację projektu „Most czytelniczy” (*Läsbyggen*), który miał na celu „zmianę stosunku chłopców i mężczyzn do czytania i literatury” (*Läsbyggen* 2012, 2013, s. 4). Działania projektu realizowano we współpracy z biblioteką wojewódzką i bibliotekami publicznymi. Do działań tych należały: zapraszanie pisarzy-mężczyzn⁶ do szkół i klubów sportowych, organizowanie tygodni pod hasłem „Poczytaj mi tato” i zakładanie klubów książki dla chłopców. Zorganizowano również serię spotkań ze znanym raperem szwedzkim Petter, który opowiadał o tym, jak przezwyciężył problemy z czytaniem i pisanem. Inne bardzo ciekawe spotkanie z pisarzem miało miejsce na torze dla deskorolkarzy. Pisarz i ilustrator, a także pierwszy szwedzki Ambasador Czytania Johan Unenge najpierw dołączył do młodych chłopców na deskorolkach, a później przedstawił krótki wykład o czytaniu i rozdał darmowe egzemplarze swojej książki (*Läsbyggen* 2012, 2013, s. 4-12).

Z rządowych środków przeznaczonych na wspieranie czytelnictwa korzysta inna szwedzka organizacja pozarządowa Ruch Czytelnictwa (*Läsrörelsen*). Jest to ruch promujący czytanie małym dzieciom. W momencie pisania artykułu organizacja realizowała pięć projektów. Jednym z nich, który funkcjonuje już od 12 lat, jest program „Książka Happy Meal” („Bok Happy Meal”) we współpracy z restauracjami McDonald’s, w których organizowane są „tygodnie czytania”, a darmowe książki dołączane są do menu dla dzieci.

Inny ciekawy projekt tej organizacji to „Nowi Szwedzi”, w którym wspieranie czytelnictwa i czytania małym dzieciom ma być narzędziem integracji i nauki ję-

⁶ Na przykład Arkan Asaad, Niklas Krog, Mattias Alkberg.

zyka dla imigrantów. Jednym z działań projektu było słuchanie dźwiękowej wersji książki Astrid Lindgren *Mio mój Mio* w 42 zerówkach (6-latki) w 12 gminach szwedzkich, w których jest najwięcej rodzin imigranckich. Książka była specjalnie przygotowana do projektu, czytała ją sama autorka. Każde dziecko otrzymało też tego audiobooka na własność. Osoby dorosłe, które miały brać udział w projekcie, nauczyciele przedszkolni i zaproszeni pedagodzy, uważali początkowo, że książka jest zbyt trudna zarówno pod względem językowym, jak i tematycznym. Przekonano ich jednak, pokazując ciekawe metody wykorzystania jednocześnie dźwięku, obrazu i tekstu. Jedna z nauczycielek skomentowała tę kwestię po zakończeniu tej części projektu:

Sądziliśmy, że ta książka będzie zbyt trudna dla naszych 6-latków. Język jest trudny i bardzo poetycki, a opowieść o walce między dobrem a złem może mieć silne oddziaływanie emocjonalne. [...] Nie mieliśmy racji!! Język jest trudny, a treść silnie oddziaływająca i dzięki temu nie tylko dzieci i my nauczyciele byliśmy zafascynowani tą opowieścią, ale również rodzeństwo dzieci i rodzice, którzy słuchali książki w domu (Läsrörelsen [online]).

Według prowadzących, praca nad tą książką miała wpływ na naukę języka szwedzkiego nie tylko dzieci biorących udział w projekcie, ale również ich rodzin. Jedna z ekspertek językowych w projekcie stwierdziła: „Im słabsze językowo dziecko, tym wyraźniej było widać pozytywne efekty. Nauczyciele byli zadziwieni!” (Tamże).

Zakończenie

Jak stwierdzono na początku niniejszego artykułu, inicjatyw wspierających czytelnictwo wśród dzieci i młodzieży w Szwecji i Norwegii jest bardzo dużo i trudno jest wybrać te najciekawsze. Każda instytucja i organizacja związana z książkami i czytaniem organizuje swoje projekty. Oprócz opisanych działań gmin i bibliotek popularyzacją czytelnictwa wśród dzieci i młodzieży w Norwegii zajmuje się na przykład Norweski Instytut Książki Dziecięcej, Norweski Związek Pisarzy, Narodowe Centrum Czytelnictwa. W Szwecji są to takie organizacje jak Instytut Książki Dziecięcej, Ministerstwo Opowiadania, czy Szwedzka Akademia Książki Dziecięcej. Jeszcze raz trzeba podkreślić, że organizacje pozarządowe mają w Szwecji i Norwegii duże możliwości uzyskania dotacji państwowych na projekty czytelnicze, co jest wynikiem priorytetowego traktowania kwestii czytelnictwa przez skandynawskie ministerstwa kultury.

Bibliografia

- Läs Ambassadören för ungas läslust* [Ambasador Czytania] [online], [dostęp: 19.04.2013], dostępny w Internecie: <<http://www.läsambassadören.se/om-läsambassadören/>>
- Appel Ch. (2001), *Læsning of Bogmarked i 1600-tallets Danmark*, København, Det kongelige Bibliotek og Museum Tusculanums Forlag, ISBN 978-87-7289-652-6
- Bastiansen H. G., Dahl H. F. (2008), *Norsk mediehistorie*, Oslo, Universitetsforlaget, ISBN 82-15-00325-7
- Barnensbibliotek* [Biblioteka Dzieci] [online], [dostęp: 26.03.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.barnensbibliotek.se/Hem/OmBarnensbibliotek/tabid/214/Default.aspx>>
- Bokpriskommissionens delrapport I. Det skall vara blilligt att köpa böcker och tidskrifter* (2002), Statens offentliga utredningar
- Byberg L. (2008), *Leseferdighet og skolevesen 1740-1830. Pietister, „potetprester” og ett ungt norsk Storting*, „Heimen”, t. 45, s. 329-340
- „Dagbladet” [online], [dostęp: 26.03.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.dagbladet.no/kultur/2000/07/10/210876.html>>
- Foreningen les!* [online], [dostęp: 30.12.2014], dostępny w Internecie: <<http://foreningenles.no/>>
- Futsæter K. A. (2013), *66% leser papiraviser daglig. Avislesing 2012/2013*, TNS Gallup, s. 3-4
- Guttormsson L. (2012), *Udviklingen af læse- og skrivefærdighed i Norden 1650–1850. Historiografiske funderinger* [w:] Edlund A.-C. (red.), *Att läsa och att skriva. Två vågor av vardagligt skriftbruk i Norden 1800-2000*, Umeå universitet & Kungl. Skytteanska Samfundet, s. 19-37
- Hallin C. D., Mancini P. (2007), *Systemy medialne. Trzy modele mediów i polityki w ujęciu porównawczym*, Kraków, Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, ISBN 978-83-233-2208-2
- Haugen M. (2003), *La gutta lese i fred! Rapport fra projekt „Smarte gutter leser”* [online], Ørland folkebibliotek, [dostęp: 30.04.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.orlandkultursenter.no/sitepageview.aspx?articleID=1411>>
- Johansson E. (1977), *The history of literacy in Sweden. In comparison with some other countries* [online], „Educational Reports”, nr 12, [dostęp: 30.01.2015], dostępny w Internecie: <<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:580289/FULLTEXT01.pdf>>
- Krømke K. (2013), *Vi få gutta til å lese mer* [online], [dostęp: 26.04.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.nrk.no/vestfold/vil-fa-gutta-til-a-lese-mer-1.11015526>>

- Kulturanalys 2014*, Stockholm, Myndigheten för kulturanalys, ISBN 978-91-87046-12-4 [online], [dostęp: 23.01.2015], dostępny w Internecie: <<http://www.kulturanalys.se/wp-content/uploads/2014/02/Kulturanalys-2014.pdf>>
- Läsandets kultur* (2012), Stockholm, Slutbetänkande av Litteraturutredningen. SOU 2012:65, ISBN 978-91-38-23798-4 [online], [dostęp: 23.01.2015], dostępny w Internecie: <<http://www.regeringen.se/content/1/c6/20/02/57/65903c80.pdf>>
- Läsbryggan 2012. Ett samarbete mellan bibliotek och ABF i Västernorrland. Rapport* (2013), ABF, Länsbiblioteket Västernorrland [online], [dostęp: 23.01.2015], dostępny w Internecie: <<http://www.ylb.se/projekt/LasbrygganSlutrapport.pdf>>
- Läsrörelsen „De nya svenskarna”* [online], [dostęp: 19.05.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.lasrorelsen.nu/aktuellt/pagaende-projekt/de-nya-svenskarna/>>
- Läsrörelsen* [online], [dostęp: 19.05.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.lasrorelsen.nu>>
- Medieåret 2010-2011. Medieutvikling i Norge: fakta och trender* (2012), Bergen, Medienorge, ISBN 978-82-8033-034-5 [online], [dostęp: 23.01.2015], dostępny w Internecie: <<http://medienorge.uib.no/files/publikasjoner/Medie%C3%A5ret%202010-2011-WEB.pdf>>
- Mediebarometer 2012. En första översikt Barn och unga* (2013), Göteborg, Nordicom [online], [dostęp: 14.02.2014], dostępny w Internecie: <http://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/Dokument/Mediefakta/Mediebarometern/Internetbarometern/mbar12_barn_och_unga_201.pdf>
- Medienorge* (2014) [online], [dostęp: 25.04.2014], dostępny w Internecie: <<http://medienorge.uib.no/statistikk/medium/boker/142>>
- Molloy G. (2013), *Pojkar läser bara om män också laser* [online], „Dagens Nyheter”, 19.05.2013, [dostęp: 25.04.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/pojkar-laser-bara-om-man-ocks-laser/>>
- Det Norske Forfatterforening [Norweski Związek Pisarzy]* [online], [dostęp: 12.04.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.forfatterforeningen.no/artikkel/vil-fremje-lesing-og-leselyst#.U1vMV7whAnQ>>
- Oterholm A., Andreassen T. [et al.] (2009), *Moms tvinger fram definisjon av bøker* [online], [dostęp 25.04.2013], dostępny w Internecie: <<http://www.forfatterforeningen.no/fra-lederen/moms-tvinger-fra-m-definisjon-av-boker#.U1qXNLwhAnQ>>
- Bolla. Barn- om ungdomskultur [Portal Kultura Dzieci i Młodzieży]* (2013) [online], [dostęp: 19.05.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.bolla.se/nyheter/nyhetsarkiv/podd/>>
- Kulturradet [Rada Kultury]* [online], [dostęp: 19.05.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.kulturradet.se/sv/Lasframjande/Idrott/Lasframjande-i-samverkan-med-idrottsrorelsen/>>

- Rudlang H. (1998), *Bøker – mest for jenter*, „Smafunnsspeilet”, nr 4
- Regjeringen [Rząd norweski] [online], [dostęp: 11.03.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2007/NOU-2007-11/13.html?id=480550>>
- SISU [online], [dostęp: 26.04.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.sisu-idrottsbocker.se/>>
- Special Eurobarometer 399, *Cultural Access and Participation* (2013), European Commission, s. 5
- Svensk Dagspress 2012. *Fakta om marknad och medier* (2012), Tidningsutgivarna [online], [dostęp: 23.01.2015], dostępny w Internecie: <http://www.mediekompass.se/arkiv/images/stories/Dokument/Statistik/TU_Svensk_Dagspress_2012.pdf>
- Vaage O. F. (2013), *Norsk mediebarometer 2012* [online], Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå, ISBN 978-82-537-8633-9, [dostęp: 23.01.2015], dostępny w Internecie: <http://medienorge.uib.no/files/Eksterne_pub/Norsk-mediebarometer-2012.pdf>
- Vries T. de (red.) (2013), *Medieutveckling 2013* [online], Stockholm, Myndigheten för Radio och TV, ISBN 978-91-980489-2-6, [dostęp: 13.03.2014], dostępny w Internecie: <<http://www.radioochtv.se/documents/publikationer/medieutveckling%202013%20webb.pdf>>

Abstrakt

Kraje skandynawskie to kraje bogate w dobrą literaturę dziecięcą, która jest bardzo popularna zarówno na rynkach krajowych, jak i za granicą. Wystarczy wymienić takie nazwiska jak Astrid Lindgren, czy współcześnie, autorzy serii o Lasse i Mai, Szwedzi Karl Martin Widmark i Helena Willis, lub Norweg Jo Nesbø. Skandynawia to również region o historycznie wysokiej piśmienności. W Szwecji siedemnastowieczna kampania króla na rzecz piśmienności oraz czytania Biblii i literatury religijnej sprawiła, że w XIX wieku 80% ludności szwedzkiej potrafiło czytać i pisać (podobnie było w całej Skandynawii, dla porównania w Polsce ok. 20-30%). Wysoka piśmienność w tym okresie przełożyła się na wysokie czytelnictwo prasy drukowanej w czasach współczesnych. Czytelnictwo książek jest w Szwecji i Norwegii także stosunkowo wysokie. Wynika to z dużego zaangażowania państwa we wspieranie finansowe projektów, mających na celu zwiększenie czytelnictwa wśród dzieci i młodzieży oraz wielu projektów oddolnych wynikających z dużego zaangażowania obywateli w problemy kraju. Celem autorki jest przedstawienie najciekawszych projektów czytelniczych dla dzieci, młodzieży i rodziców małych dzieci w Szwecji i Norwegii, na przykład działalności mianowanego przez szwedzkie Ministerstwo Kultury Ambasadora Czytania, czy projektu wspierania czytelnictwa wśród dzieci uprawiających sporty w Norwegii.

Abstract

Scandinavian children literature is very extensive and popular both within these countries and abroad. Among the most well-known authors or titles one can mention Astrid Lindgren or contemporary Swedish authors of the series about Lasse and Maja, Karl Martin Widmark and Helena Willis, or Norwegian Jo Nesbø. Scandinavia has a long history of high level of literacy. In the result of the Swedish king's campaign for literacy and reading of the Bible and religious literature in the seventeenth century, 80% of the Swedes could write and read in the nineteenth century (the literacy level was similar in the whole region, for comparison in Poland it was 20-30%). High literacy indicator can be observed in high press reading indicators nowadays. Book readership is also relatively high in Sweden and Norway. It is a result of the state's financial support for projects aiming at increased readership among children and youth, as well as many civic projects resulting from the citizens' engagement in the countries' problems.

The purpose of this text is to discuss examples of the most interesting reading project for children, youth and parents of small children in Sweden and Norway, for example the Swedish Reading Ambassador nominated by the Ministry of Culture or reading promotion among children who train sports in Norway.